

Oponentní posudek dizertační práce

Martin Zelený: Míra ohrožení chudobou jako indikátor chudoby v Evropě – analýza vlastností a vypovídací schopnosti

Práce si klade za cíl poskytnout hlubší pohled na metodologické aspekty použití indikátoru „míra ohrožení chudobou“ (přesně řečeno *příjmovou* chudobou). Takový cíl je vysoce relevantní z toho důvodu, že s tímto indikátorem se pracuje běžně jakožto s klíčovým indikátorem chudoby ve statistických analýzách, zejména pak v komparacích v rámci zemí EU a OECD. Navíc je akceptován jako výchozí (primární) ukazatel v rámci veřejně politické agendy „sociálního začleňování“ nastolené od roku 2000 v zemích EU. Pro Českou republiku nejde v těchto ohledech o zcela nový přístup k otázce chudoby. Nicméně stav teoretické a metodologické diskuse zkoumání chudoby a informovanost přístupů k jejímu řešení nejsou zatím na úrovni srovnatelné se zeměmi, jež se problémem chudoby zabývají systematicky a dlouhodobě.

Autor pojednává vybrané podstatné metodologické problémy zkoumání příjmové chudoby. Vychází z velmi dobré znalosti relevantní literatury a současného stavu poznání problému, řekl bych na „světové“ úrovni: svědčí o tom bohatost a skladba seznamu literatury. K dalším jeho přednostem patří přehlednost, uspořádání a přesnost výkladu. Na jeho přístupu oceňuji sklon pohledu statistické teorie s perspektivou ekonomie a sociologie. Tyto přesahy do dalších disciplín jsou totiž nezbytností při analýze chudoby jako sociálního problému. Umožňují totiž položit dostatečný akcent na „multidimenzionalitu“ zkoumání chudoby, stejně jako vedou autora k silné reflexi „arbitrárního“ charakteru různých prvků definice chudoby.

V první teoretické kapitole věnované měření chudoby jsou zajímavé metodologické diskusi podrobeny pojmy absolutní chudoby, relativní chudoby a subjektivní chudoby. Autor vhodně upozorňuje na arbitrární prvky definic chudoby a současně i na problém interpretovatelnosti a interpretace zjištěných podlé různých konceptů chudoby. Oceňuji pozornost, kterou věnuje důležité diskusi P. Townsenda versus A. Sena (problém relativní – absolutní chudoba), stejně jako docenění významu administrativních dat. Pro zkoumání vícerozměrného problému chudoby je mj. inspirativní autorem uvedený Sen-Shorroks-Thornův index (jako tzv. kompoziční ukazatel), u nás zatím nepoužitý (je to ovšem současně výzva i pro autora disertace). Stejně tak je metodologicky inspirativní uváděný postup měření chudoby před výdaji na bydlení a po nich.

Druhá kapitola se zaměřuje blíže k rozboru indikátoru „míra ohrožení chudobou“ (resp. příjmovou chudobou) a ukazuje zde diskutované otázky na příkladu – datech za Českou republiku. Podnětná a důležitá je mimo jiné diskuse o hranici chudoby – v závislosti na tom, zda je definována podle vah jednotlivých typů domácností v populaci či nikoliv. Kapitola je celkově velmi přínosná. Interpretaci výsledků měření mohl autor přece jen dát větší prostor: například jaké okolnosti způsobují v ČR tak velký (v zemích EU ojedinělý) rozdíl v ohrožení chudobou mezi pracujícími a důchodci na jedné straně versus nezaměstnanými a ostatními neaktivními na straně druhé ?

Třetí kapitola se věnuje rozboru citlivosti výsledků měření chudoby na v závislosti volbě hlavních („arbitrárních“) parametrů tohoto indikátoru, jimiž jsou hranice chudoby a pak i zvolená ekvivalenční stupnice pro přepočítání počtu členů domácnosti (pro vyjádření úspory z množství). Jako originální přínos práce spatřuji zejména tu okolnost, že autor ukazuje

citlivost výsledků měření jako souvislou funkci v pásmu 40-80 % příjmového mediánu. Jsou také z jeho diskuse zcela zřejmé dosti zásadní důsledky volby hranice chudoby a ekvivalenční škály, když efekty těchto faktorů jdou částečně proti sobě (částečně se totiž patrně projeví u stejných, ale částečně zase u jiných domácností).

Ve čtvrté kapitole rozebírá autor problém výběrové chyby při srovnání výběrových postupů prostým náhodným výběrem a dvoustupňovým výběrem. Jako klíčové jsou využity koncepty „vydatnost“ výběru, homogenita souboru, koncentrace výběru. Autor usiluje o zachycení „optimálních zón“ pro varianty výběru a uvažuje i důsledky pro počet vybraných případů. Oceňuji pozornost, kterou věnuje nevýběrové chybě, jež je podle všech indicií klíčovým problémem, například u nás a nebyla zatím příliš předmětem pozornosti. Možná by právě její rozbor, především váha faktorů, které při ní hrají roli, mohl být dále prohlouben.

Analýzy a diskuse metodologických aspektů prezentované v práci Martina Zeleného jasně ukázaly na potřebu komplexního a metodologicky uvážlivého přístupu k měření chudoby. Ukázaly také, kterými směry je třeba další analýzy zdokonalovat a kultivovat. K tomu autor využil důsledně jak teoretické koncepty, tak i empirickou evidenci na příkladu ČR a jeho závěry lze považovat za průkazné a ve více ohledech významné.

Doporučil bych vybrané části práce publikovat (částečně se tak již ovšem stalo, je zde ale zjevná i další potence). Pokud bude autor dále s problematikou pracovat, doporučil bych mu zaměřit se na další indikátory, zejména na kompoziční míry chudoby: Senův index, index materiální deprivace. Dále i na dopady nákladů na bydlení, a případně prozkoumání zdrojů nevýběrové chyby a možností její eliminace. Jsem přesvědčen (částečně tomu tak již skutečně je), že předložená disertační práce Martina Zeleného (a práce, které se o ni opírají) bude podstatným přínosem pro bádání o otázkách chudoby u nás.

Z hlediska celkového přínosu disertační práci považuji za plně odpovídající požadavkům na doktorskou disertační práci a doporučuji ji k obhajobě návrhem na hodnocení výborně. Pro diskusi nad disertační prací bych doporučil, aby autor reagoval na některé náměty uvedené v posudku: faktory nevýběrové chyby a jejich význam v ČR, interpretace značných rozdílů v ohrožení chudoby v subpopulacích v ČR (metodologické a meritorní příčiny).

Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc.
Fakulta sociálních studií MU